

GÅRDEN DER FORSVANDT

- et billede fra Solderup i 1920'erne

Jeg har som barn eller stor knægt cyklet turen mange gange – enten alene eller sammen med mine forældre. Fra mit hjem i Tidsholm gik vejen over Hostrup og til Søvang ved Øster-Højst, hvor min onkel Thomas og tante Magdalene boede på en stor gård. Og min fætter, der også hed Thomas. Fra Hostrup ved kirken kunne man vælge to veje – enten den asfalterede ud til landevejen mellem Tønder og Øster-Højst og den historiske herregård Solvig – i dag avlsgård under Schackenborg gods. Herfra gik vejen til højre mod Øster-Højst. Eller man kunne i Hostrup tage den noget kortere, men også mere besværlige rute over Solderup. I hvert fald blev den mere besværlig efter byen, hvor vejen simpelthen endte i et hjulspor, og hvor man til sidst skulle over marken for at komme til Søvang. Men det er denne rute, der er interessant i denne sammenhæng. Straks vi kom ind i Solderup plejede min mor at pege mod højre for at fortælle, at der havde en gang ligget en gård, hvor min far var født i 1901, og hvor han var vokset op. Men der var ingen gård at se – kun nogle huse, der lignede alle mulige andre huse. Den var nemlig brændt. Fantasien var dermed sluppet løs og kunne fostre alle mulige billeder.

I forbindelse med noget erindringskriveri kom jeg med Tønder Lokalhistoriske Arkivs venlige hjælp i besiddelse af noget materiale, der sammen med barndommens oplevelser og fantasibilleder kunne samle nogle af mosaikkerne til et billede af, hvad der i realiteten var sket med min fars barndomshjem.

Mandag den 15. juli 1929 tegnede i det normalt stille Solderup – beliggende en kilometer nord for kirkebyen Hostrup - til at blive en ganske almindelig dag. Som den var almindelig i så mange andre landsbyer i kongeriget. Markarbejdet var reduceret til hø-høsten. Kornet manglede endnu nogle uger til at være høst-tjenligt. Sommersolen bagte ubarmhjertigt fra en skyfri himmel. Heden fik den stillestående luft til at dirre. Folk og fæ vandede sig under den ulidelige varme. Nogle sov til middag, andre trodsede varmen og arbejdede ude i marken. Alle vandhuller var stort set udtørrede.

Dagen tegnede til at blive ligesom så mange andre sommerdage. Inden dagen var omme, var landsbyens profil imidlertid ændret fundamentalt – en af dens store gamle og stråtækte gårde var i løbet af mindre end en halv time brændt ned til grunden. Som sagt for aldrig igen at blive bygget op. Ejeren solgte jorden den 22. juli, det vil sige kun syv dage efter branden. Den blev solgt til Jordlovsudvalget, der udstykkede de 170 hektar - beliggende rundt om Solderup og på Solderup Mark – i en række husmandssteder. Mens selve brandtomten og marken rundt om på adressen Solderupvej 16 blev solgt til en Hans Jensen på Nørrekærvej 11, og efterfølgende blev der opført tre parcelhuse med adressen Solderupvej 17, 18 og 19.

Når jeg har fattet fornyet interesse for branden, skyldes det, at gården var en slægtsgård, og at den i det herrens år 1929 var ejet af min farfar og navnebror Thomas Petersen. Familien var tysksindet, havde altid været det og tilhørte således det tyske mindretal i Nordslesvig. Jeg har et maleri af gården, tydeligvis malet af en amatør-maler og efter branden – på basis af fotografier og hukommelse. Maleriet giver indtryk af en stor gård med et stort og stateligt stuehus. En sammenligning med samtidige fotografier afslører, at maleriet også er udtryk for en forskønnelse af virkeligheden den skæbnesvangre dag i 1929. Eftertiden måtte gerne få det bedst mulige indtryk, når den så maleriet hæng på væggen. Blandt andet er den foranliggende have betydelig forskønnet. Mens en hosliggende, uharmonisk og ret dominerende stald- eller ladebygning er formindsket og pyntet en del. På brandtidspunktet boede min farfar ikke selv på gården. Nogle år forinden var han sammen med sin kone nummer to flyttet til et hus i Markgade i Tønder. Men mere om det senere.

Hvorfor gården ikke var blevet genopført efter branden, var et spørgsmål, der som sagt i min barndom gav mig næring til fantasien. I lang tid var min viden om de faktiske forhold derfor meget begrænset. Min nye viden om, at jorden med brandtomt blev solgt kun en uge efter branden, vakte imidlertid min nysgerrighed til live igen. Der var basis for alskens gisninger. Der var trods alt tale om en slægtsgård, som familien Petersen havde købt helt tilbage i 1818, og hvis stuehus daterede sig fra 1786. Familien stammede fra Perbøl i Kliplev sogn, men var altså brudt op herfra i 1818. Min farfar var tredje generation på gården. Og gårdens ejere havde siden 1818 skiftet mellem at hedde Peter eller Thomas. Min farfar, der var født i 1865, havde i 1891 giftet sig med Anna Petersen – min farmor og født i Bov. Deres førstefødte kom naturligvis helt efter slægtsbogen til at hedde Peter og var naturligvis den, der en gang skulle overtage gården. Men tilværelsen viste sig at blive hård ved familien. I løbet af fjorten år ramte katastrofen familien hele tre gange.

Katastrofen ramte første gang i 1904, hvor den da kun 36-årige mor Anna døde af datidens svøbe, tuberkulosen, og efterlod mand og fire børn. Hvoraf den mindste – min far Annas – kun var fire år gammel. Tre år senere kom manden med leen og tuberkulosen atter forbi – denne gang for at hente den 14-årige datter Pauline. Tilbage i familien var nu min farfar Thomas og tre mindreårige knægte, der på kun tre år havde mistet hele deres kvindelige univers – deres mor og storesøster. Og hvoraf den ældste, Peter, selvfølgelig var den naturlige arvtager til slægtsgården.

Men der kom en verdenskrig imellem. Peter faldt som indkaldt tysk soldat i 1916 ved Verdun i det nordlige Frankrig – i det strategisk ligegyldige, men det af alle krige længste, bitreste og blodigste slag. Han døde sammen med millioner andre unge bondesoldater i 1. Verdenskrigs skyttegravshelvede. Min farbror Peter har ligesom sine våbenbrødre i skyttegravens mudder næppe fattet, hvilket storpolitisk drama de kynisk blev brugt som kanonføde i. De vidste heller ikke noget om den kynisme, hvormed Der Kaiser havde sendt dem af sted. Som også de andre stormagters mere eller mindre enevældige herskere havde sendt deres bondesønner afsted. I flere tilfælde endog med befolkningens rigelige og begejstrede opbakning.

Flertallet af europæere i 1914 var fortsat bønder og bundet til en verden, hvis horisont stort set var bestemt af, hvad der kunne ses fra kirketårnet. De levede i en verden, hvor den nærmeste autoritet var præsten og eventuelt godsejeren, og hvor de vigtigste pejlemærker var familien og landsbyen. På russisk har man udtrykket ”mir”, der både kan betyde landsbyfællesskab, fred og verden. Denne treenighed bestemte rammerne for bondens liv, hans verdensbillede og tankeverden. Tyskerne kalder slaget om Verdun for ”Die Blutmühle” (= blodkværnen). En engelsk historiker har regnet ud, at i de ti måneder, slaget om Verdun varede, døde der en soldat i minuttet – dag og nat. Og i et af minutterne ramte krigsskæbnen altså min farbror. I Solderup var der ikke en gang et kirketårn, der kunne afstikke horisonten. Det har været ikke mindre end en katastrofe, at en families førstefødte søn døde. Tilbage var nu sønnerne Thomas og Annas – den sidste skulle blive min far. I de vanskelige pubertets-år havde de mistet deres elskede og beundrede storebror.

Min farfar giftede sig ret hurtigt efter min farmors tidlige død i 1904. I det nye ægteskab kom der tre børn – to drenge, Pauli og Peter samt pigen Dora. Hans nye kone, Petrine (født Jakobsen), der var startet som husbestyrerinde, stammede fra Brørup.

At der var tale om en slægtsgård og det faktum, at stuehuset var en smuk gammel bygning måtte entydigt tale for en genopbygning efter branden i 1929. Lå der familiestridigheder mellem de to kuld børn bag det hurtige salg af tomt og jord? Var det i sidste ende katastrofen fra 1916, der havde skabt kludder i arvefølgen og derfor grundlag for stridigheder. Jeg ved, at min far og hans helbror Thomas en kort overgang efter deres fars og stedmors flytning til Tønder i midten af 20'erne i fællesskab havde forpagtet gården, men at forpagtningen pludselig kom til ophør. På brandtidspunktet havde deres halvbror, Pauli, overtaget – ikke forpagtningen, men kun forvaltningen af gården. Mens de to tidligere forpagtere – min far Annas og den få år ældre bror Thomas - var flyttet til gården Bjerremark i Ubjerg sydøst for Tønder.

Min farfar døde i 1935 i Tønder, 70 år gammel. Han skal efter sigende være udåndet med et skriftsted på læben: - *Herren være med dig og bevare din indgang og udgang*. Han har efter alt at dømme været det, som vi i dag ville kalde bibel-fundamentalist – det vil sige en, der tog biblens ord bogstaveligt. Dertil var han mildest talt lidt sær. Det bekræftes af mange antydninger, som jeg hørte i min barndom – måske mest tydeligt udtalt af min mor. Men hun, der kom ind i familien omkring 1933, har kun kendt sin svigerfar i hans sidste år. En lærer Jensen, som jeg ikke har kunnet stedfæste, men som har været en, der tilsyneladende har kendt familien ganske godt, har i hvert fald nedfældet følgende karakteristik af min farfar:

”Mange pudsige ting kunne fortælles om hans håndfaste bibelbrug, sære ting om hans noget uberegnelige væsen, men på det sidste, de sidste år var han stille, og hans håndgribelige tro fornægtede sig ikke, han døde så at sige med et ”sprog” (= bibelsted) på tungen”.

Bibel-autoriteten hos min farfar kan jeg, sammenholdt med antydninger fra mine forældre, genkende. Den prægede hele familiens handel ogandel – som for eksempel også familiens meget bevidste valg af gode bibelske navne: Thomas, Annas, Peter, Pauli (af Paulus) samt Pauline. Endog valg af ægtefælle faldt – tilfældigt eller ikke – på bibelske navne: Anna og Petrine. Min mor, der hed Helene Marie faldt delvist udenfor, mens min tante Magdalene i Søvang helt levede op til traditionen.

Det var nabogårdens ejer, Hans Wulf, der opdagede branden hin mandag den 15. juli 1929. Klokkeren gik han efter middagsstunden ud i gården for at spænde for. Her opdagede han, at der stod flammer ud fra Petersens gård i den fløj, hvor der to dage tidligere var kørt 12 læs kløverhø og et læs enghø ind. Wulf slog straks alarm, men inden det lokale frivillige brandværn – for slet ikke at tale om dem fra Jejsing og Tønder – nåede frem, var gården stort set brændt ned. Fra Tønder nåede lastbilen med 14 mand først frem ved to-tiden, men som sagt blot for at finde en rygende brandtomt. Avisreportagen fra branden taler om, at det hele kun tog et kvarters tid. Vindretningen fra nordvest bar heldigvis ild og røg bort fra landsbyens centrum, men krigsinvalid Andreas Christensens stråttækte husmandssted, 150 meter borte blev antændt og brændte ligeledes ned til grunden. Brandårsagen blev aldrig endelig fastslået. Kortslutning var udelukket, fordi der ikke var indlagt elektricitet. Selv antændelse i nyligt indkørt - det vil i dette tilfælde sige tre dage gammel - kløver skulle være umulig. Men der skulle ifølge avisreportagen også været indkørt noget enghø.

Det var ikke meget, der blev reddet ud fra gården. Kun dynerne til et par senge samt gårdens værdipapirer, sparekassebøger og brandpolice. Anbragt i en såkaldt vertikov, et mindre og tilsyneladende i datiden populært chatol-lignende møbel med skuffer og et skab nedenunder. Det blev reddet ud i sikkerhed. Gårdens husdyrbesætning på 80 køer og kalve samt seks heste var på græs. Mens et halvt hundrede svin og en del fjerkræ befandt sig i en staldbygning - et stykke fra gården, og også de undgik derved at blive flammernes bytte. Angiveligt omkom kun en hund, der ikke hurtigt nok slap ud. Forvalteren, Pauli Petersen – min halv-farbror - befandt sig i engen for at slå det sidste hø. Derfra så han ild og røg stige til vejrs, og han nåede knap hjem, før det var for sent. Karlene på gården sov middagssøvn, men slap ud i tide.

Min farfars anden kone overlevede min farfar i adskillige år. Jeg, der er født i 1938, husker hende som en ret utilnærmelig mørk ældre skikkelse, der altid sad plantet i en stol henne ved vinduet i det hus i Tønder, hvortil hun som sagt var flyttet sammen med sin mand i midten af 1920'erne. Men mit indtryk kan være farvet af omstændighederne. Besøgene fandt sted sammen med min mor, når hun en sjælden gang besøgte sin sted-svigermor – helt sikkert som følge af pligtfølelse. Min far besøgte – så vidt jeg ved – aldrig sin stedmor. Hvorfor? Jeg kan ikke vide det med sikkerhed. Min viden bygger på, hvad jeg gennem barndomsårene opsnappede i brudstykker – men kun fra den ene part i sagen. På den anden side er børn nok generelt gode til at lytte sig frem til en misstemning og stykke et billede sammen. Små ører kan også høre. Stedmoderen havde – især efter, at der kom børn i det nye forhold – angiveligt groft forskelsbehandlet de to moderløse drenge. Et forhold, de aldrig glemte eller tilgav. Altså den gamle og evigt gyldige historie om den onde stedmoder og de moderløse børn.

Desuden følte de sig senere snydt i pengesager. I første omgang, da forsikringssummen blev udbetalt og jorden solgt til Jordlovsudvalget. I anden omgang, da deres far døde og senest, da stedmoderen døde. I hvert fald var der mellem de to kuld børn en dårlig stemning og i hvert fald aldrig nære broderfølelser. Familierne kom sammen, men kun til større familiefester – af pligt og aldrig kærligt. Derimod var der mellem min far og hans helbror Thomas et nært og kærligt forhold. Ikke, fordi de krammede hinanden i tide og utide – det gjorde man bare ikke den gang – men det nære og naturlige broderbånd lå så at sige i luften. Man hjalp hinanden som den naturligste ting, når det var nødvendigt. Fælles tab af mor og storesøster i en meget ung alder og tab af en storebror i de følsomme teenageår havde smeltet dem sammen i et tæt skæbneforhold. Dertil kom så det dårlige forhold til den nye mor og de senere økonomiske trakasserier.

Under alle omstændigheder ændrede branden den sommerdag i 1929 for altid Solderups udseende. En af landsbyens store og markante gårde var forsvundet – for ret hurtigt at blive erstattet af husmandsbrug og huse. Gårdens indehaver, familien Petersens liv havde været dramatisk – sygdom, død og krig havde skabt ravage i såvel familiens slægtstraditioner som i dens efterfølgende struktur og naturlige udvikling.

KILDER:

1. materialer fra Lokalhistorisk arkiv i Tønder
2. Vestkysten den 16. juli 1929
3. Vestslesvigs Tidende den 16. juli 1929

Sønderjysk Månedsskrift 2008, nr. 4